

พระเจดีย์ : การบูชาในพระพุทธศาสนา

Cetiya (Pagoda) : Worshipping in Buddhism

พระศรีสุทธิพงษ์ (สมส่วน)

Phrasrisutthiphong (Somsuon)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตนครสวรรค์

Mahachulalongkornrajavidyalaya University,

Nakhonsawan Campus

Email: ssps2501@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความเรื่องนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา คติเรื่องการบูชาพระเจดีย์ในสมัยพุทธกาล จากการศึกษาพบว่า เจดีย์คือสิ่งก่อสร้างทรงสูงเหมือนลอมฟางที่มีพัฒนาการมาจากการสร้างสถูปสำหรับบรรจุอัฐิของบรรพบุรุษ ใช้หินและดินเหนียวก่อเป็นรูปวงกลมล้อมรอบเนินดินแล้ว ปักร่มหรือฉัตรเพื่อใช้เป็นเครื่องหมายแสดงฐานันดรศักดิ์ การบูชาพุทธเจดีย์ ในพระพุทธศาสนา จำแนกการบูชาออกเป็น 2 อย่าง คือ (1) อามิสบูชา การบูชาด้วยสิ่งของ (2) ปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติ จัดเป็นการแสดงความเคารพต่อบุคคลหรือวัตถุที่มีค่าทางจิตใจ บุคคลและวัตถุสิ่งของที่ควรบูชาในพระพุทธศาสนามี 2 ประเภท ได้แก่ (1) บุคคลผู้ควรแก่การบูชา เรียกว่า ปุชนียบุคคล ได้แก่ พระพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้าและพระอริยสาวก (2) ปุชนียวัตถุ ได้แก่ พระปฎิมา พระสถูปเจดีย์ ต้นโพธิ์ คัมภีร์บันทึกคำสอน เป็นต้น

การบูชาสามารถกระทำได้หลายวิธี เช่น การถวายสิ่งของเครื่องสักการะมีดอกไม้ การกราบไหว้ เป็นต้น ประเภทของพระเจดีย์ จำแนกได้ 4 ประเภท คือ (1) บริโภคเจดีย์ (2) ธาตุเจดีย์ (3) อุทเทสิกเจดีย์ และ (4) ธรรมเจดีย์ ผู้ทำการบูชาพระเจดีย์ย่อมได้รับอานิสงส์ คือทรัพย์สมบัติ ทั้งโลกียสมบัติโลกุตตรสมบัติ การสร้างพระเจดีย์และการบูชาพระเจดีย์ย่อมจะอำนวยผลานิสงส์ที่พึงประสงค์ให้ได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติ ถือเป็นการทำหน้าที่ธำรงสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาสืบไป

คำสำคัญ: พระเจดีย์; การบูชา; พระพุทธศาสนา

Abstract

This article aims to study on the Buddhist Doctrine on Cetiya (Pagoda) Worshipping in the Buddha's Time. Based on the study, it was found that Cetiya (Pagoda) was a kind of building with high haystack shape developed from stupa constructed for containing ancestor's relics. It was constructed by shaping clay and stone into ring shape for encircling a molehill stabbed down with a many tiered umbrella for showing rank of nobility. Subsequently, this kind of building has become Cetiya (Pagoda) as shown in present. When Buddhism was emerged, this doctrine was also incorporated with the teaching. Buddhist Cetiya (Pagoda) worshipping in Buddhism was classified into 2 types including: (1) Amisapuja (incentive offering) or worship with offerings; (2) Patipattipuja or worship that was considered as the manner of paying respect to person or object with spiritual value. There were 2 types of persons and objects that should be worshipped in Buddhism including: (1) Persons who should be worshipped was called as venerable persons including Buddha, Individually Enlightened One; private Buddha, and disciples of the Buddha; (2) sacred objects including Buddha images, satupa and Cetiya (Pagoda), Bodhi trees, and Buddhist scripture, etc.

There were several methods of worshipping, for example, worship with offerings including flowers, prostrating, etc. Cetiya (Pagoda) was classified into 4 types as follows: (1) Paribhoga-Cejiyai (2) Dhatu-Cejiyai (3) Uddesika-Cejiyai and (4) Dhamma-Cejiya. Person worshipping Cetiya (Pagoda) would gain virtue including treasures (Lokiyasampatti and Lokuttarasampatti). Cetiya (Pagoda) building and worshipping would give desirable virtue upon the practices and it was also deemed as another way to inherit Buddhism further.

Keywords: Cetiya; Worship; Buddhism

บทนำ

ประเทศที่นับถือพระพุทธศาสนา ไม่ว่าจะเป็นศรีลังกา ไทย ลาว เมียนมาร์ หรือกัมพูชา เมื่อมีการสร้างวัดขึ้น นอกจากจะสร้างเสนาสนะ เช่น กุฏิ ศาลา มณฑป โรงฉัน เป็นต้นเพื่อประโยชน์แก่การพำนักอาศัยของพระภิกษุสามเณรแล้ว ก็มักจะสร้างสิ่งก่อสร้างประเภทพระเจดีย์ไว้ประจำวัดด้วย คตินี้ถือปฏิบัติสืบต่อมาตั้งแต่ครั้งสมัยพุทธกาลจนกระทั่งถึงปัจจุบัน พระเจดีย์จึงถือว่าเป็นศาสนสถานที่มีความสำคัญต่อพระพุทธศาสนา ทั้งในแง่ศูนย์รวมทางจิตใจ เป็นเครื่องแสดงออกถึงความเจริญทางสถาปัตยกรรมและศิลปะทางพระพุทธศาสนา พุทธศาสนิกชนถือกันว่าพระเจดีย์เป็นศรีสง่าแก่วัด เป็นสิ่งกระตุ้นเตือนให้ระลึกถึงพระรัตนตรัย และแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศิลปะได้อย่างดียิ่ง

บรรพบุรุษชาวไทยตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันต่างให้ความเคารพพระเจดีย์ จึงนิยมสร้างพระเจดีย์รูปทรงต่างๆ ขึ้นในวัดหรือศาสนสถาน รวมทั้งสถานที่ที่มีภูมิทัศน์สวยงาม เช่น ยอดเขา ริมฝั่งแม่น้ำและสถานที่เกิดเหตุการณ์สำคัญทางประวัติศาสตร์ มีการประดับประดาด้วยวัตถุมีค่าอย่างวิจิตรสวยงาม จากนั้นก็มีประเพณีนมัสการหรือการบูชากราบไหว้เพื่อความเป็นสิริมงคล อย่างไรก็ตาม คติเรื่องการบูชาพระเจดีย์นี้ในบางประเด็นสังคมยังมีความเข้าใจคลาดเคลื่อนอยู่ โดยที่คนจะให้ความสำคัญกับการบูชาด้วยสิ่งของเท่านั้น แต่ละเลยการบูชาด้วยการปฏิบัติซึ่งเป็นสิ่งที่พระพุทธองค์สรรเสริญ อีกประการหนึ่งนั้น การบูชาก็ทำเพื่ออ้อนวอนมากกว่าการบูชาเพื่อโน้มน้าวใจระลึกถึงคุณพระรัตนตรัย ในบางสถานที่มีการทำลายพระเจดีย์อย่างน่าเสียดาย ปัญหาเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า คนในสังคมไม่น้อยที่มีความเข้าใจคติเรื่องการบูชาพระเจดีย์ยังไม่ถูกต้อง

บทความนี้ต้องการจะนำเสนอคติเรื่องการบูชาพระเจดีย์ในมุมมองของพระพุทธศาสนาเถรวาท ผู้เขียนจะได้กล่าวถึงความหมาย ความเป็นมา ประเภทและหลักการบูชาในพระพุทธศาสนา จากนั้นจะกล่าวถึงคติเรื่องการบูชาในประเด็นต่างๆ พร้อมกับบอกถึงโทษของการทำลายเจดีย์ ในตอนท้ายจะกล่าวถึงอันสงส์ของการสร้างและการบูชาพระเจดีย์ เพื่อเป็นแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ตามลำดับดังต่อไปนี้

ความหมายของพระเจดีย์

คำว่าเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนามีหลายความหมาย มีรายละเอียดดังต่อไปนี้

คำว่า เจดีย์ ประกอบศัพท์มาจาก “จิตฺ, จิ” ธาตุ มีความหมายว่า ก่อสร้าง, สังสม และบูชา มาจากธาตุ จิตฺ ลง ญย ปัจจัย ในนามกิตก์ ดังรูปวิเคราะห์ว่า (1) จยิตพฺพนฺติ เจตฺยิ (ที่ชื่อว่าเจดีย์ เพราะเป็นสิ่งอันเขาก่อสร้าง) (2) ปุเชตพฺพนฺติ เจตฺยิ (ที่ชื่อว่าเจดีย์ เพราะเป็นสิ่งควรบูชา) เจดีย์ มีความหมายว่า สังสม, และก่อสร้าง มาจากธาตุ จิ ลง ญย ปัจจัย ในนามกิตก์ ดังรูปวิเคราะห์ว่า (1) ยํ จานํ ชเนน อิกฺขกาทีหิ จยิตพฺ พิ ตสฺมา ตํ จานํ เจตฺยิ (สถานที่ใด อันชนก่อก่อสร้างด้วยอิฐเป็นต้น ฉะนั้น สถานที่นั้น ชื่อว่า เจดีย์) (2) จิตฺเต กตํ ฐปิตฺนฺติ เจตฺยิ (สถานที่ซึ่ง

ว่าเจดีย์ เพราะเขาทำไว้ คือ ตั้งไว้ในจิต ; บุษบา) (3) ปุเชตพพนติ เจดีย์ (สิ่งใดที่เขาควรบูชา เหตุ นั้นสิ่งนั้นชื่อว่า เจดีย์) รูปศัพท์ของคำว่า เจดีย์ ในอภิธานปิฎกที่ปิก้า และอภิธานปิฎกที่ปิก้าสูจิระบุ ว่า เจดีย์ มีความหมายว่า บุษบา มาจากธาตุ จิต ในนามกิตก์ ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานิยมเรียก อีกอย่างหนึ่งว่า “สถูป” ตรงกับภาษาสันสกฤตว่า “สถูป” (พระโมคคัลลานะและพระสุภูติเถระ, 2535; ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) หากจำแนกจะมีลักษณะที่แตกต่างกัน เช่น นัยแรกหมายถึง สิ่งก่อสร้างเป็นรูปคล้ายลอมฟางมียอดแหลม เรียกกันเป็นสามัญว่า พระเจดีย์ นัยที่สองหมายถึง ที่เคารพนับอันเป็นความหมายเคลื่อนจากความหมายนัยแรก (พระยาอนุนามราชธน, 2503) นอกจากนี้เจดีย์ หมายถึง สิ่งที่เคารพนับถือ บุคคล สถานที่หรือวัตถุที่ควรเคารพบูชา ในทาง ศิลปกรรมไทยหมายถึงสิ่งที่ก่อเป็นยอดแหลมเป็นที่บรรจุสิ่งที่เคารพนับถือ เช่น พระธาตุและอัฐิ บรรพบุรุษ เป็นต้น เนินดินเหนือหลุมฝังศพ หลุมฝังศพหรือสถูป เสาที่คล้ายรูปกรวยเป็น เหลี่ยมสำหรับบรรจุอัฐิของคนตาย และสถานที่บูชาสักการะ (พระพุทธเจ้า) มีความหมาย เหมือนกับสถูป (พระพรหมคุณาภรณ์ ป.อ. ปยุตฺโต), 2551; Williams, 1979; Humphreys, 1963)

สรุปความได้ว่า เจดีย์ หมายถึง สิ่งก่อสร้างสำหรับบรรจุสิ่งที่ควรเคารพมีพระธาตุเป็น ต้น หลุมฝังศพหรือสถูป เนินดินเหนือหลุมฝังศพ พระพุทธรูป ความหมายเดิมหมายถึงสถานที่ ควรเคารพบูชาบวงสรวง มี วิหาร อาราม ต้นไม้ศักดิ์สิทธิ์ เป็นต้น

เจดีย์ในบริบทสังคมชมพูทวีป

เจดีย์ คือ สิ่งก่อสร้างเนื่องในพระพุทธศาสนา สร้างขึ้นเพื่อใช้เป็นเป็นที่บรรจุพระบรม สารีริกธาตุขององค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระอัฐิธาตุ ทั้งยังใช้เป็นสัญลักษณ์แห่ง พระพุทธศาสนาเพื่อให้เหล่าบรรดาพุทธศาสนิกชนได้ใช้เป็นสถานที่เคารพ สักการะหรือรำลึกถึง พระพุทธเจ้า การสร้างเจดีย์มีพัฒนาการมาจากการสร้างสถูปฝังศพ ในสมัยพุทธกาลคือนำศพ ไปฝังแล้วก่อหินรูปวงกลมล้อมรอบ จากนั้นจึงทำเนินดินมีการป้อมหรือฉัตรเพื่อใช้เป็น เครื่องหมายแสดงฐานันดรศักดิ์หรือใช้เป็นเครื่องหมายให้รู้ว่าเป็นที่ฝังอัฐิธาตุของผู้ใด ต่อมาเมื่อ สถูปได้รับความนิยมในสมัยพุทธกาลจึงมีการเปลี่ยนแปลงโดยทำการฉาบปูนทาสีให้เรียบร้อย เสียดก่อน จากนั้นจึงนำมาบรรจุหรือฝังลงในเนินดิน แล้วกลายมาเป็นเจดีย์ดังที่เราได้เห็นใน ปัจจุบัน (กมลรัตน์ ขวนสบาย, 2556)

สถูปหรือเจดีย์ในพระพุทธศาสนา มีความเป็นมาที่กล่าวได้ว่าเป็นพุทธประสงค์โดยตรง และกล่าวได้ว่า ประเพณีนิยมในการสร้างพระสถูปเจดีย์นั้น มีเฉพาะในพระพุทธศาสนาเท่านั้น และนิยมสร้างกันมาตั้งแต่สมัยที่พระพุทธเจ้ายังทรงพระชนม์ชีพอยู่ แม้แต่คราวที่พระสารีบุตรผู้ เป็นพระอัครสาวกเบื้องขวานิพพาน หลังจากทำฉาปนกิจเสร็จแล้ว พระพุทธเจ้าก็ยังสั่งให้พระ จุนทะและคณะสร้างเจดีย์เพื่อบรรจุสารีริกธาตุไว้ที่ประตูพระเชตวัน เมืองสาวัตถี และส่วนหนึ่ง

ให้สร้างสฤๅเจติยั๑รจู้ไว้ที่นาลัน๑าบ้านเกิด ความจริง ประเพณีนิยมในการสร้างสฤๅหรือเจติยั๑นี้มีมาก่อนพุทธกาล สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพกล่าวไว้ในเรื่อง “ตำนานพุทธเจติยั๑” ตอนหนึ่ง “พระสฤๅปนั้น เดิมสร้างสำหรับบรรจุพระบรมธาตุ ตามแบบแผนอันมีประเพณีในมั๑ฌิมประเทศตั้งแต่ก่อนพุทธกาล” เข้าใจว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประเภทหนึ่งในหลายประเภทที่คนอินเดียโบราณนิยมสร้าง โดยเฉพาะกลุ่มคนที่อยู่ในเชื้อชาติเดียวกันกับพระพุทธเจ้า สันนิษฐานว่า คนกลุ่มศากยะอาจเป็นกลุ่มเดียวกันกับพวกอารยันที่อพยพลงจากตอนเหนือของอินเดีย แต่ต่อมาไม่เห็นด้วยกับระบบสังคมวัฒนธรรมที่อารยันส่วนใหญ่ถือปฏิบัติ โดยเฉพาะการแบ่งชนชั้นทางสังคมออกเป็นวรรณะ กลุ่มนี้จึงแยกตัวออกมาเรียกชื่อว่า “ศากยะ” และสร้างวัฒนธรรมประเพณีแบบใหม่ขึ้นมาถือปฏิบัติในกลุ่มของตนเอง เมื่อญาติเสียชีวิตก็นิยมเผาศพและเก็บกระดูกไว้บูชา โดยสร้างที่เก็บ ซึ่งถ้ามีขนาดใหญ่โตก็เรียกว่าสฤๅ (พระมหาสมจินต์ สมมาปญฺญ, 2560)

ความเป็นมาของการบูชาพระเจติยั๑

ในพระพุทธศาสนาจำแนกการบูชาออกเป็น 2 อย่าง คือ 1) อามิสบูชา การบูชาด้วยสิ่งของ ได้แก่การบูชาด้วยเครื่องสักการะมีดอกไม้ ฐูปเทียน ของหอมและปัจจัย 4 เป็นต้น แต่ในอรรถกถาทำนายหมายเอาการทำการสักการะ เคารพ นบนอบและการไหว้ด้วย และ 2) ปฏิบัติบูชา การบูชาด้วยการปฏิบัติ (อง.ทุกก. (ไทย) 21/157/124; มังคลัตถทีปนี แปล. 1/57/80) ได้แก่ การสมาทานศีล การเจริญจิตภาวนา หรือการทำความดีด้วยการปฏิบัติธรรมปรารภบุคคลผู้มีคุณธรรมสูงส่งมีพระพุทธเจ้าเป็นต้น

ชาวพุทธนิยมทำการบูชาแก่ทั้งบุคคลและวัตถุที่มีคุณธรรมสูงและมีค่าทางจิตใจ แต่ในบทความนี้ ผู้เขียนจะกล่าวถึงเฉพาะการบูชาต่อปูชนียวัตถุที่เป็นเจติยั๑เท่านั้น จากการศึกษาพบว่า คติเรื่องการบูชาพระเจติยั๑ในพระพุทธศาสนานั้นสืบเนื่องมายาวนานตั้งแต่สมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ คตินี้มีในชมพูทวีปก่อนที่พระพุทธศาสนาจะอุบัติในโลกนี้มีบุคคลที่หลังจากเสียชีวิตแล้วควรสร้างสฤๅเจติยั๑บรรจุไว้ 4 ประเภท คือ [ที.ม. (ไทย) 10/206/153; อง.ทุกก. (ไทย) 20/56/98, อง.ทุกก. (ไทย) 21/247/367]

(1) พระสัมมาสัมพุทธเจ้า	(3) พระสาวกของพระพุทธเจ้า
(2) พระปัจเจกพุทธเจ้า	(4) พระเจ้าจักรพรรดิ

คตินี้เป็นคำสอนเริ่มแรกของการบูชาพระเจติยั๑ในพระพุทธศาสนา และในการต่อมาพัฒนารวมไปถึงคติการไปนมัสการสังเวชนียสถาน 4 ตำบลด้วย เพื่อให้เห็นภาพชัดเจนจะได้กล่าวถึงประวัติของพระพุทธองค์ในส่วนที่เกี่ยวกับสังเวชนียสถาน 4 ตำบล ดังต่อไปนี้

ก่อนที่จะเสด็จดับขันธปรินิพพาน พระอรหันต์ได้ทูลถามพระพุทธองค์ว่า “ข้าแต่พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อนภิกษุทั้งหลายผู้จำพรรษาในทิศทั้งหลายมาเฝ้าพระตถาคต ข้าพระองค์

ทั้งหลาย ย่อมได้พบ ได้ใกล้ชิดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ ก็เมื่อพระผู้มีพระภาคเสด็จ ล่วงลับไป ข้าพระองค์ทั้งหลายจะไม่ได้พบ ไม่ได้ใกล้ชิดภิกษุทั้งหลายผู้เป็นที่เจริญใจ (อีก)” พระผู้มีพระภาคตรัสตอบพระอานนท์สรุปความได้ว่า “อานนท์ สังเวชนียสถาน 4 แห่งนี้เป็นสถานที่ (เป็นศูนย์รวม) ที่กุลบุตรผู้มีศรัทธาควรไปดู คือ

- (1) สถานที่ประสูติ (ชาตสถาน)
- (2) สถานที่ตรัสรู้ (อภิสมพุทธาน)
- (3) สถานที่แสดงปฐมเทศนา (ธัมมจักกัปปวัตถสถาน)
- (4) สถานที่ปรินิพพาน (นิพพุตสถาน)

ชนเหล่าใดเหล่าหนึ่งจาริกไปยังเจดีย์จักมีจิตเลื่อมใส ตายไป ชนเหล่านั้น ทั้งหมด
หลัง จากตายแล้วจะไปเกิดในสุคติโลกสวรรค์ [ที.ม. (ไทย) 10/202/150-151]

ชาวพุทธทั่วโลกจะให้ความสำคัญกับพระดาร์สนี้ เพราะเชื่อกันว่าหากได้ไปนมัสการ
สถานที่ 4 แห่งนั้นจะมีความรู้สึกว่าได้ทำตามพระดำรัสที่รับสั่งกับพระอานนท์ อีกเหตุผลหนึ่งซึ่ง
ถือว่าเป็นเรื่องที่สำคัญมากคือ สถานที่ 4 แห่งนั้นจะให้ความรู้สึกเหมือนเราได้อยู่ใกล้ได้เข้าเฝ้า
ได้สัมผัสกับสถานที่และบรรยากาศอันเดียวกับที่พระพุทธองค์เคยสัมผัส ชาวพุทธทั่วโลกจึงนิยม
เดินทางไปนมัสการสังเวชนียสถาน ณ แดนพุทธภูมินั้น (สมเด็จพระมหารัชมังคลาจารย์, 2469)

ความสำคัญของพระเจดีย์

เจดีย์ที่ปรากฏในคัมภีร์พระพุทธศาสนาไม่ได้หมายถึงแค่สิ่งก่อสร้างซึ่งก่อเป็นรูปคล้าย
ลอมฟาง มียอดแหลม บรรจุสิ่งที่มีพระธาตุ เป็นต้น (ราชบัณฑิตยสถาน, 2546) เท่านั้น
แต่เจดีย์ (เจติย) ยังหมายถึงสิ่งสำคัญ 4 อย่าง คือ

1) พระเจดีย์ คือ สถานที่ที่ประชาชนเคารพบูชา [ขุ.ขุ.อ.(ไทย) 39/1/1/313] ได้แก่
สวนป่า ต้นไม้ใหญ่ ต้นโพธิ์ กองทราย เนินดิน จอมปลวก เทวสถาน อิฐที่ก่อเป็นทรงสูงเป็นต้น
ที่ประชาชนเคารพบูชา โดยภูมิภาคที่นำรีนรมย์มีสวนดอกไม้และสวนผลไม้เป็นต้นเป็นสถานที่
นำยำเกรงเรียกว่า อารามเจดีย์ ป่าที่ต้องนำเครื่องพลีกรรมไปเช่นสรวงและป่าที่ตั้งศาลเป็นที่สิง
สถิตของเทวดาเป็นต้นเรียกว่า วนเจดีย์ ต้นไม้ที่ควรบูชาใกล้ประตูหมู่บ้านและนิคม เป็นต้น
ชาวบ้านเข้าใจว่าเป็นทิพพวิมานของเทวดา เรียกว่า รุกขเจดีย์ [ม.ม.อ.(ไทย) 17/1/1/297]
พระเจดีย์ประเภทนี้มีอยู่ทุกยุคทุกสมัยแม้ในช่วงที่พระพุทธศาสนายังไม่อุบัติ พวกมนุษย์เมื่อถูก
ความกลัวคุกคามหรือต้องการได้บุตรจะพากันมากราบไหว้บูชาขอพร

2) พระเจดีย์ คือ สถานที่ที่พระพุทธเจ้าเคยพักอาศัย เช่น พระคันธกุฎีของพระพุ
มุตตรพุทธเจ้ามุงบังด้วยใบปทุมหรือสร้างเป็นรูปดอกปทุมเรียกว่า ปทุมุตตรเจดีย์ [ขุ.อป.อ.
(ไทย) 71/ 8/2/137] สถานที่ที่พระพุทธองค์ประทับเสวยวิมุตติสุขเรียกว่า อนิมิสเจดีย์ รัตนจง

กรมเจดีย์ รัตนฆรเจดีย์ [ข.พุทธ.อ.(ไทย) 73/9/ 2/30-31] ต้นโพธิ์ใหญ่ในสวนตาลหนุ่มที่ประ
พุทธเจ้าเคยประทับเมื่อคราวเสด็จไปโปรดพระเจ้าพิมพิสารเรียกว่า สุปติฎฐเจดีย์ [วิ.ม.อ.(ไทย)
6/4/1/110] สถานที่ที่พระพุทธเจ้าประทับแสดงมหาปเทศ 4 เรียกว่า อานันทเจดีย์ [ที.ม.(ไทย)
10/187/134] สถานที่ที่พระพุทธองค์ปลงอายุสังขาร เรียกว่า ปาวาลเจดีย์ [ที.ม.(ไทย)
10/167/116] พระเจดีย์ที่เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าที่พุทธบริษัทควรไปนมัสการ 4 แห่ง คือ
สถานที่ตั้งมหาโพธิ์บัลลังก์ สถานที่ประกาศพระธรรมจักรในป่าอิสิปตนะ สถานที่ประดิษฐานได
สมัยเสด็จลงจากเทวโลก ณ ประตุมืองสังกัสสนคร และสถานที่ประดิษฐานเท้าพระแท่นบรรทม
สมัยปรินิพพานเรียกว่า อจลเจดีย์ [ม.ม.อ.(ไทย) 18/1/2/434] รอยพระพุทธบาทที่ทรงประทับ
ไว้ที่ริมฝั่งแม่น้ำนิมมทาเรียกว่า ปทเจดีย์ [ม.อ.อ.(ไทย) 23/3/2/449]

3) พระเจดีย์ คือ สถานที่บรรจุพระอัฐิธาตุของพระพุทธเจ้า [ข.เปต.อ.(ไทย)
49/2/2/441] เช่น พระเจดีย์ที่สร้างบรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระสิทธัตถพุทธเจ้าพุทธเจ้า
[ข.อป.อ.(ไทย) 71/8/2/331] สถูปเจดีย์ในเมืองราชคฤห์ที่พระเจ้าอชาตศัตรูสร้างบรรจุพระบรม
สารีริกธาตุซึ่งขอมมาจากเจ้ามัลละ สถูปเจดีย์ที่เมืองทั้ง 8 สร้างบรรจุพระบรมสารีริกธาตุที่ขอมมา
จากเจ้ามัลละ เรียกว่า ธาตุเจดีย์

4) พระเจดีย์ คือ วาจาที่กล่าวออกมาเพื่อแสดงความเคารพพระธรรมวินัย ได้แก่
คำสรรเสริญพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ของพระเจ้าปเสนทิโกศล พระพุทธองค์รับสั่ง
ให้ภิกษุสงฆ์เรียนไว้ เพราะประกอบด้วยประโยชน์เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ เรียกว่า
ธัมมเจดีย์ [ม.ม.(ไทย) 13/374/458-459]

ตามความหมายนี้ทำให้เห็นว่า สิ่งที่เราเรียกว่าพระเจดีย์มีความหมายมากกว่าที่เข้าใจใน
ปัจจุบัน ส่วนมากมีความเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา มีทั้งส่วนที่เป็นสถานที่และเป็นหลักธรรม
อย่างไรก็ตาม เมื่อจะจำแนกพระเจดีย์ซึ่งก่อด้วยวัสดุมีอัฐิเป็นต้นตามที่รับทราบโดย
ทั่วไปจำแนกได้ 4 ประเภท คือ

(1) บริโภคเจดีย์ พระเจดีย์ที่บรรจุบริขารมีผ้ากรองน้ำ ประคดเอน บาตร จีวร เป็นต้น
ของพระพุทธเจ้า (อรรถกถานิธิกัณฐสูตรว่า ต้นโพธิ์เป็นบริโภคเจดีย์)

(2) ธาตุเจดีย์ พระเจดีย์ที่บรรจุพระบรมสารีริกธาตุของพระพุทธเจ้า

(3) อุทเทสิกเจดีย์ พระเจดีย์ประดิษฐานพระพุทธรูป และพระปฏิมาที่สร้างเป็นตัวแทน
ของพระพุทธเจ้า [ข.ข.อ.(ไทย) 39/1/1/313]

(4) ธรรมเจดีย์ พระเจดีย์ที่บรรจุใบลาน หนังสือ เป็นต้นที่เขียนบันทึกธรรมต่าง ๆ มี
ปฏิจาสสมุปบาท เป็นต้น

ถึงแม้จะจำแนกพระเจดีย์เป็น 4 ประเภท แต่ที่นิยมปฏิบัติกันในปัจจุบันคือ เมื่อสร้าง
พระเจดีย์เสร็จแล้วมักนำสิ่งของต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องกับพระพุทธศาสนามาบรรจุไว้ทั้งหมด จึง
กลายเป็นว่าพระเจดีย์หลังหนึ่งใช้บรรจุทั้งเครื่องอัฐบริขาร พระบรมสารีริกธาตุ พระพุทธรูป ใบ

ลานและคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ส่วนวัสดุที่นำมาสร้างเป็นพระเจดีย์ในอดีตนั้น มีทั้งที่เป็นทราย ดินเหนียว อิฐ ศิลา แผ่นเงิน แผ่นทองเป็นต้น ขึ้นอยู่กับศรัทธาของผู้สร้าง

วัตถุประสงค์ของการสร้างพระเจดีย์

การสร้างพระเจดีย์ในอดีตมีวัตถุประสงค์พอประมวลได้ดังนี้

- 1) เพื่อเป็นสถานที่บูชาของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย
  - 2) เพื่อบรรจุอัฐิบริวาร สิ่งของเครื่องใช้ และพระอัฐิธาตุของบุคคลสำคัญมีพระพุทธเจ้า พระอริยสาวก พระเจ้าจักรพรรดิ เป็นต้น เป็นอนุสรณ์สถานระลึกถึงท่านผู้ปฏิบัติดีปฏิบัติชอบ
  - 3) เพื่อเป็นเครื่องระลึกว่าสถานที่นั้นเป็นที่ประดิษฐานพระพุทธศาสนาครั้งแรกหรือเป็นที่เกิดขึ้นของเหตุการณ์สำคัญในประวัติศาสตร์
  - 4) เพื่อเป็นสถานที่บรรจุเก็บรวบรวมศาสนาวัตถุสำคัญ เช่น พระพุทธรูป คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา และจุดศูนย์รวมในการศึกษาและปฏิบัติ
  - 5) เพื่อแสดงความเลื่อมใสศรัทธาอย่างยิ่งในพระพุทธศาสนา เป็นต้น
- จากที่กล่าวมาจะเห็นว่า การสร้างพระเจดีย์นั้นไม่ได้มีวัตถุประสงค์เพื่อเป็นที่บูชา (อามิสบูชา) เท่านั้น ยังใช้เป็นที่ศึกษาปฏิบัติธรรม (ปฏิบัติบูชา) ได้ด้วย เพราะพระเจดีย์ถือว่าเป็นตัวแทนหรือเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้ระลึกถึงพระพุทธเจ้า

วิธีปฏิบัติต่อพระเจดีย์

เมื่อก่อสร้างพระเจดีย์เสร็จแล้วมีทำเนียบปฏิบัติ คือ ต้องทำการกราบไหว้บูชา โดยท่านถือว่าการไปเพื่อไหว้พระเจดีย์ การไปเพื่อไหว้ต้นโพธิ์ การไปเพื่อนิมนต์พระสงฆ์ การเห็นภิกษุทั้งหลายเข้าบ้านที่เหมาะสมแก่โคจรเพื่อบิณฑบาตแล้วต้อนรับ การรับบาตร การปูลาดอาสนะ การตามส่ง ชื่อว่าเป็นเมตตาทายกรรมของพวกคฤหัสถ์ เมื่อมีผู้บอกว่า พวกเราจะไปไหว้พระเจดีย์ จะไปไหว้ต้นโพธิ์ จะฟังธรรม จะบูชาด้วยประทีป พวงมาลัยและดอกไม้ จะสมทานประพตีสัจจรี 3 จะถวายสลากภัต เป็นต้น ชื่อว่าเป็นเมตตาวัจกรรมของคฤหัสถ์

ในบริเวณรอบพระเจดีย์จะต้องปิดกวาดให้สะอาดเรียบร้อย หาเครื่องสักการะ เช่น ดอกไม้ รูป เทียน เป็นต้นมาบูชา ลานพระเจดีย์จะต้องกวาดให้สะอาดเรียบร้อยเช่นกัน กิจด้านการดูแลรักษาพระเจดีย์ (เจตียังคณวัตร) เป็นอุปการะต่อการเรียนกรรมฐานของกุลบุตร เพราะเป็นการชำระอภิสมาจาริกศีลจะช่วยให้กรรมฐานก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว ดังความในอรรถกถาพระวินัยว่า

“กุลบุตร (ผู้เรียนกรรมฐาน) ควรชำระศีล 4 อย่างให้หมดจดก่อน ในศีลนั้น มีวิธีชำระให้หมดจด 3 อย่าง คือ ไม่ต้องอาบัติ ออกจากอาบัติที่ต้องแล้ว และไม่เศร้าหมองด้วยกิเลสทั้งหลาย, จริ่งอยู่ ภาวนาย่อมสำเร็จแก่กุลบุตรผู้มีศีลบริสุทธิ์อย่างนั้น, กุลบุตรควรบำเพ็ญแม้ศีลที่ท่านเรียกว่าอภิสมาจาริกศีลให้บริบูรณ์เสียก่อนด้วย

อำนาจวัตรเหล่านี้ คือ วัตรที่ลานพระเจดีย์ วัตรที่ลานต้นโพธิ์ อุปัชฌายวัตร
อาจริยวัตร วัตรที่เรือนไฟ วัตรที่โรงอุโบสถ ชันธวัตร 82 มหาวัตร 14..เมื่ออภิสมา
จาริกวัตรบริบูรณ์ ศีลก็จะบริบูรณ์ เมื่อศีลบริบูรณ์ สมาธิย่อมถือเอาห้อง” [วิ.มหา.อ.
(ไทย) 2/1/2/350]

เมื่อพระเจดีย์ชำรุดไปตามกาลเวลาก็ต้องเอาใจใส่ปฏิสังขรณ์ให้คงตามคงทนอย่างเดิม
ท่านถือว่า การงานคือการกระทำจิ๋ว การยอมจิ๋ว การทำความสะอาดที่พระเจดีย์ เมื่อปฏิบัติ
ต่อพระเจดีย์ด้วยดีดังที่กล่าวแล้วย่อมได้อานิสงส์มากและได้ชื่อว่าเป็นผู้มีความเคารพยำเกรงใน
พระบรมศาสดา แต่หากไม่ปฏิบัติดังที่กล่าวมาย่อมได้ชื่อว่าเป็นผู้ไม่มีความเคารพยำเกรงในพระ
ศาสดา

วิบากกรรมที่เกิดจากการทำลายหรือการไม่ให้ความเคารพพระธาตุเจดีย์

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าพระเจดีย์จะเป็นศาสนสถานที่สำคัญ แต่ก็อาจจะมีบางคนประมาท
แล้วปฏิบัติต่อพระเจดีย์อย่างไม่เหมาะสม ย่อมทำให้ต้องรับผลแห่งกรรมตามสมควรแก่กรรม
ของตนดังตัวอย่างต่อไปนี้

1) กรณีทำลายพระเจดีย์ เหยียบย่ำพระธาตุและตัดต้นโพธิ์

พระพุทธศาสนาถือว่ากรรมที่มีผลหนักที่สุดคือห้ามสวรรค์ห้ามนิพาน ผู้ทำต้องไปเกิด
ในนรกชั่วนิรันดร์เรียกว่า อนันตริยกรรม มี 5 อย่าง คือ ชำมารดา ชำบิดา ชำพระอรหันต์ ทำร้าย
พระพุทธ เจ้าให้พระโลหิตหื้อและยุยงสงฆ์ให้แตกกัน กล่าวเฉพาะการทำร้ายพระพุทธเจ้าให้
พระโลหิตหื้อ ในปัจจุบันคงเป็นไปได้แล้ว แต่ท่านได้แสดงโทษระดับเดียวกันแก่คนที่ทำลาย
พระเจดีย์แทนดังความในคัมภีร์อรรถกถาว่า

“เมื่อพระตถาคตปรินิพพานแล้ว กรรมอะไรย่อมมีแก่ชนทั้งหลายผู้ทำลายพระเจดีย์
ตัดต้นโพธิ์ เหยียบย่ำที่พระธาตุ กรรมนั้นจัดเป็นกรรมหนักเช่นกับอนันตริยกรรม แต่
ควรตัดกึ่งโพธิ์ที่เปียดพระสถูปที่บรรจุพระธาตุหรือปฏิมา แม้ถ้าฝูงนกมาเกาะที่กึ่งโพธิ์
นั้นแล้วถ่ายรดที่พระเจดีย์ก็ควรตัดเหมือนกัน เพราะพระเจดีย์ที่บรรจุพระสารีริกธาตุ
ใหญ่กว่าบริโศกเจดีย์ ควรตัดแม้รากโพธิ์ที่เลื้อยไปทำลายพื้นพระเจดีย์แล้วขนออกไป
แต่ใครๆ จะตัดกึ่งโพธิ์ที่เปียดเรือนโพธิ์ เพื่อรักษาเรือนไม่ได้ เพราะเรือนมีเพื่อต้นโพธิ์
ไม่ใช่ต้นโพธิ์มีเพื่อเรือน แม้ในหอนั้นกันยนี้เหมือนกัน แต่ในหอนั้นหลังใดถูกบรรจุพระ
ธาตุไว้ ควรตัดกึ่งโพธิ์เพื่อรักษาหอนั้นไว้ กิ่งที่ย้อยลงหรือฐานที่เสียก็ควรตัด
เหมือนกันเพื่อบำรุงต้นโพธิ์ แม้บุญย่อมมีเหมือนในการบำรุงพระสรีระของพระผู้มีพระ
ภาคเจ้า” [ม.ม.อ.(ไทย) 22/3/1/311]

2) กรณีตำหนิพระธาตุและห้ามคนบูชาพระธาตุเจดีย์

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จปรินิพพานและเจ้ามัลละได้ทำการจำแนกพระธาตุให้แก่
เมืองทั้ง 8 แล้ว พระเจ้าอชาตศัตรูทรงถือเอาพระธาตุได้มาระลึกถึงพระพุทธคุณ 7 ปี 7 เดือน 7

วัน แล้วสร้างพระเจดีย์บรรจุพระธาตุไว้ทำการบูชาอย่างยิ่งใหญ่ พวกมนุษย์นับประมาณไม่ได้พากันทำจิตให้เลื่อมใสเมื่อเสียชีวิตแล้วได้เกิดในสวรรค์ แต่ก็มีคนประมาณ 86,000 คน มีจิตวิปลาสไม่ศรัทธาและเพราะความเห็นผิดประทุษร้ายจิตของตนแม้ในฐานะอันเป็นที่ตั้งแห่งความเลื่อมใสเมื่อเสียชีวิตแล้วไปเกิดในหมู่เปรต

ในวันบูชาและฉลองพระธาตุเจดีย์ ภรรยาธิดาและลูกสะใภ้ของภิกษุหนึ่งมีจิตเลื่อมใส พากันคิดว่าจักถวายบูชาพระธาตุ จึงถือเอาสักการะมีของหอมและดอกไม้เป็นต้นไปไปยังที่บรรจุพระธาตุ แต่ภิกษุพินิจคิดว่า การบูชาพระอัฐธาตุไม่มีประโยชน์ จึงดูหมิ่นพระธาตุเหล่านั้นหญิงเหล่านั้นไม่เชื่อคำของภิกษุพินิจพากันไปทำการบูชาพระธาตุ ในกาลต่อมาหญิงเหล่านั้นป่วยหนักไม่นานนักก็เสียชีวิตได้ไปบังเกิดในเทวโลก ส่วนภิกษุพินิจความโกรธครอบงำไม่นานนักก็เสียชีวิต แต่ได้ไปเกิดเป็นเปรตเพราะบาปกรรมที่ตำหนิพระธาตุของพระพุทธเจ้า “กระผมไปจากเขตโลกนี้แล้ว ได้กำเนิดเป็นมนุษย์จักเป็นผู้ไม่ประมาท ทำการบูชาพระสถูปเนื่องด้วยเป็นแน่แท้” [ขุ.เปต.อ.(ไทย) 49/2/2/441-444]

3) กรณีสวมรองเท้าและใช้เท้าเปื้อนเหยียบเสื่อลำแพนที่นั้งของพระสงฆ์

ครั้งหนึ่ง พระเจ้าพิมพิสารผู้ครองแคว้นมคธได้สวมฉลองพระบาทเข้าไปในลานพระเจดีย์อันเป็นสถานที่บูชาด้วยสักการะมีของหอมและดอกไม้เป็นต้น และเอาพระบาทที่ไม่ได้ชำระเหยียบเสื่อลำแพนที่เขาปูไว้เป็นที่นั่งของภิกษุสงฆ์ ด้วยกรรมนั้นและบุพพกรรมอื่นประกอบกันทำให้ในบั้นปลายพระชนม์ชีพหลังจากทรงถูกพระโอรสคือพระเจ้าอชาตศัตรูสั่งให้กักขังในโรงอบควัน ตัดพระกระยาหารและให้ใช้มีดโกนผ่าพระบาททั้งสองข้างเอาน้ำมันผสมเกลือทา แล้วย่างด้วยถ่านเพลิงไม้ตะเคียนที่กำลังคุไม่เปลวทำให้ได้รับทุกขเวทนาอย่างสาหัส แต่ถึงกระนั้นพระ องค์ก็ยังทรงรำลึกถึงพระรัตนตรัยอยู่ ไม่นานพระวรกายก็เหี่ยวแห้งไปเหมือนพวงดอกไม้ที่เขาวางไว้ในลานพระเจดีย์สวรรคตแล้วไปบังเกิดเป็นยักษ์ชื่อชนวสกะเป็นผู้รับใช้ของท้าวเวสสุวรรณในเทวโลกชั้นจาตุมหาราช [ที.สี.อ.(ไทย) 11/1/1/342-344]

ด้วยเหตุดังกล่าวมานี้ ชาวพุทธจึงต้องให้ความเคารพนับถือพระเจดีย์ ไม่กระทำการที่เป็นการแสดงความไม่เคารพต่อพระเจดีย์ เพราะจะเป็นบาปหนักส่งผลถึงตัวให้ได้รับทุกข์นานาประการ และต้องคอยเอาใจใส่ดูแลพระเจดีย์ให้มีความสง่างามอยู่เสมอ ดังนั้น โบราณจารย์จึงมีทำเนียบปฏิบัติให้พุทธศาสนิกชนทั้งบรรพชิตและคฤหัสถ์ต้องสักการะกราบไหว้และทำการขอขมาพระเจดีย์อยู่เนื่อง ๆ ทั้งนี้เพราะเราไม่อาจทราบได้เลยว่าเคยกระทำความผิดหรือไม่เหมาะสมสมควรต่อพระเจดีย์หรือไม่ ฝ่ายพระภิกษุมิทำเนียบให้ขอขมาเจดีย์สถานในอาวาสที่จำพรรษา ก่อนที่จะอธิษฐานพรรษา

ส่วนของคฤหัสถ์ก็มีประเพณีปฏิบัติที่สืบเนื่องไปในแนวเดียวกันนี้ เห็นได้จากอารามต่างๆ ที่มีพระเจดีย์ประดิษฐานอยู่ก็มักจะจัดให้มีสถานที่สำหรับกราบไหว้บูชาพระเจดีย์ จัดให้มีการเวียนเทียนรอบพระเจดีย์ในวันสำคัญ บางวัดจัดให้มีประเพณีนมัสการพระเจดีย์เป็นงานประจำปี

อานิสงส์การสร้างพระเจดีย์

ในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาระบุไว้ว่า การสร้างพระเจดีย์อุทิศในพระพุทธศาสนาเป็นกิจกรรมอย่างหนึ่งที่ทำให้ผู้สร้างได้รับความสุขความเจริญและประโยชน์ต่างๆ มากมาย ยิ่งเมื่อมีคนมาใช้ประโยชน์จากพระเจดีย์ด้วยการมากราบไหว้บูชาและศึกษาปฏิบัติธรรมก็จะเป็นปัจจัยเสริมส่งให้ได้มนุษย์สมบัติ สวรรค์สมบัติและนิพพานสมบัติ พระอรหันตสาวกบางรูปได้รับพยากรณ์จากพระพุทธเจ้าในอดีตเพราะได้สร้างพระเจดีย์อุทิศไว้ในพระพุทธศาสนา ตัวอย่างเช่น

1) พระสุธาปิณฑิยเถระ ท่านได้บำเพ็ญกุศลสนทนารับฟังพระพุทธานุญาตก่อน ๆ สังสมบุญทั้งหลายอันเป็นอุปนิสัยแห่งพระนิพพานในภพนั้น ๆ ในกาลแห่งพระสีหธัตถพุทธเจ้าเมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้ายังทรงพระชนม์อยู่ ท่านไม่สามารถจะบำเพ็ญบุญได้ แต่เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้ว ขณะที่มหาชนพากันก่อพระเจดีย์เพื่อบรรจุพระธาตุของพระผู้มีพระภาคเจ้า ท่านมีส่วนร่วมในการก่อสร้างเจดีย์ด้วยการใส่ก้อนปูนขาวในระหว่างก้อนอิฐในห้องที่บรรจุพระธาตุ ด้วยบุญกรรมนั้นท่านไม่เกิดในอบายภูมิ 4 ในระหว่างจำเดิมแต่กับ 94 เสวยเทวสมบัติ ในสมัยพุทธกาลท่านบังเกิดในตระกูลแห่งหนึ่ง บรรลุนิติภาวะแล้วเลื่อมใสในพระศาสนาออกบวชแล้วไม่นานก็เป็นพระอรหันต์

2) พระสกจิตตนิยเถระ ท่านเคยบำเพ็ญบุญสมภารไว้ในพระพุทธานุญาตก่อน ๆ แล้วเกิดในกาลเป็นที่สิ้นพระชนมายุของพระวิปัสสิพุทธเจ้า ยังไม่ทันได้เข้าเฝ้าพระพุทธเจ้าขณะที่ยังทรงพระชนม์ชีพอยู่ ในกาลที่พระพุทธองค์ปรินิพพาน ท่านได้บวชเป็นฤๅษีอยู่ในหิมวันตประเทศ ไปถึงป่าแห่งหนึ่งอันวิเวกน่านรื่นรมย์จึงก่อพระเจดีย์ทรายที่ซอกเขาแห่งหนึ่ง เอาไม้ใส่เหมือนกับปฏิบัติต่อพระผู้มีพระภาคเจ้าและพระธาตุของพระองค์ แล้วจัดการบูชาด้วยดอกไม้ในป่าที่เขามีสการอยู่ ด้วยบุญญาธิการนั้นทำให้ท่านท่องเที่ยวไปในเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เสวยสวรรค์สมบัติอันเลิศในเทวดาและมนุษย์และจักรพรรดิสมบัติอันเลิศ ในพุทธปรินิพพานได้บังเกิดในตระกูลหนึ่งซึ่งสมบูรณ์ด้วยทรัพย์สมบัติ เพียบพร้อมด้วยความศรัทธาเลื่อมใสในพระศาสนา ต่อมาออกบวชแล้วบรรลุธรรมเป็นพระอรหันต์ผู้มีอภิญญา 6

3) พระวสภเถระ ท่านเคยบวชเป็นดาบสสร้างอาศรมอยู่ที่ภูเขาสมัคคะใกล้ป่าหิมพานต์บรรลุสมาบัติ 8 และอภิญญา 5 ทำหน้าที่สั่งสอนพวกดาบสอยู่ วันหนึ่งพิจารณาเห็นความที่เหล่าดาบสสักการะเคารพบูชาตนอยู่ แต่ตัวท่านเองกลับหาคนที่ควรจะบูชาไม่ได้ แต่เพราะได้กระทำอธิการไว้ในพระพุทธานุญาตก่อน ๆ จึงเนรมิตพระเจดีย์ทรายสำเร็จด้วยทองอุทิศพระพุทธเจ้าในอดีตทั้งหลายแล้วทำการบูชาด้วยดอกไม้ทองประมาณ 3,000 ดอกทุกวันจนกระทั่งเสียชีวิตจึงได้ไปบังเกิดในเทวโลก

4) พระปุนิปปาตกเถระ ท่านเคยบวชเป็นดาบสชื่อเทวละอาศัยอยู่ที่ภูเขาหิมพานต์ มีศิษย์คอยเฝ้าอุปฐาก 84,000 คน ได้ศึกษามนตร์ที่กล่าวถึงพระคุณและ พระลักษณะของพระพุทธเจ้าเกิดความศรัทธา จึงก่อพระเจดีย์ทรายแล้วรวบรวมดอกไม้มาบูชา

และได้สอนศิษย์ในอาศรมให้ปฏิบัติตามด้วย ด้วยบุญญาธิการนั้นทำให้ท่านได้เกิดในเทวโลก 18 กัปแล้วได้เป็นพระเจ้าจักรพรรดิ 500 ชาติ

5) พระพุฒปิยเถระ หลังจากท่านศึกษาศิลปวิทยาจบแล้วได้พาศิษย์ 5,000 คน ออกบวชเป็นดาบส บรรลุสมาบัติ 8 และอภิญญา 5 สร้างบรรณศาลาอยู่ที่ภูเขาภูกระวะ วันหนึ่ง ทราบว่าพระพุทธเจ้าอุบัติขึ้นในโลกจึงมีความประสงค์จะไปเฝ้าแต่ถูกโรคภัยบางอย่าง เบียดเบียนจึงเข้าไปในบรรณศาลา ได้ทราบอานุภาพและพระลักษณะของพระพุทธเจ้าจาก สำนักของศิษย์ ท่านมีใจเลื่อมใสจึงสั่งให้ศิษย์นำดอกไม้ธูปเทียนนานาชนิด เช่น ดอกจำปา ดอกอโศก และยอดหมากเม่า เป็นต้น มาจากหิมวันตประเทศ แล้วก่อสถูปบูชาคล้ายกับบูชาพระพุทธเจ้า จากนั้นไม่นานก็เสียชีวิตได้ไปเกิดในพรหมโลก

อานิสงส์การบูชาพระเจดีย์

การบูชาในพระพุทธศาสนามี 2 อย่าง คือ 1) อามิสบูชา (การบูชาด้วยปัจจัย 4) 2) ธัมมบูชาหรือปฏิบัติบูชา (การบูชาด้วยการปฏิบัติธรรม) การบูชาพระเจดีย์ก็ควรทำทั้ง 2 อย่าง ไม่ควรทำแต่เฉพาะอามิสบูชาอย่างเดียว เพราะอามิสบูชาอย่างเดียวไม่อาจดำรงพระศาสนาไว้ได้ แม้จะสร้างมหาวิหารพินแห่งหรือมหาเจดีย์พันองค์ ก็ไม่อาจดำรงพระศาสนาไว้ได้ ผู้ใดทำ อานิสงส์ก็มีแก่ผู้นั้น ส่วนปฏิบัติบูชาเป็นบูชาที่สมควร พระพุทธองค์โปรดและอาจดำรงพระ ศาสนาไว้ได้ ตราบใดที่ยังมีการปฏิบัติธรรม พระพุทธศาสนาก็ได้ชื่อว่ายังคงดำรงอยู่

เมื่อทำการบูชาพระเจดีย์อย่างต่อเนื่องทั้งอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาแล้ว การสร้างเจดีย์ ย่อมก่อให้เกิดประโยชน์และอานิสงส์ เพราะเป็นสถานที่บูชาและเป็นเครื่องกระตุ้นเตือนให้ ระลึกถึงพระรัตนตรัย ให้เกิดความห้าวหาญในการศึกษาและปฏิบัติธรรมอันจะส่งผลดีแก่ชีวิต ท่านจึงเปรียบพระเจดีย์ว่าเป็นดั่งขุมทรัพย์วิเศษที่สามารถให้สมบัติที่หาใครทุกอย่างทั้งโลกีย สมบัติโลกุตตรสมบัติ ดังพุทธดำรัสในนิธิกถสูตร ตอนหนึ่งว่า

“ขุมทรัพย์ที่ผู้ใดจะเป็นสตรีก็ตาม เป็นบุรุษก็ตาม ฝังไว้ดีแล้ว ด้วยทาน ศีล สัจจะ และทมะ ในพระเจดีย์ (บริโภคเจดีย์ อุเทสิกเจดีย์ ธาตุเจดีย์) พระสงฆ์ บุคคล แยกที่มา หาในมารดา บิดา หรือพี่ชาย ขุมทรัพย์นี้ชื่อว่าฝังไว้ดีแล้ว, คนอื่นขนเอาไปไม่ได้ จะ ติดตามคนฝังตลอดไป, บรรดาทรัพย์สมบัติที่เขาจำต้องละไป เขาพาไปได้เฉพาะ ขุมทรัพย์นี้เท่านั้น ขุมทรัพย์นี้ไม่ทั่วไปแก่คนเหล่านั้น ทั้งโจรก็ลักเอาไปไม่ได้, ผู้มีปัญญา ควรทำแต่บุญที่จะเป็นขุมทรัพย์ติดตามตนตลอดไป, ขุมทรัพย์นี้ให้ผลอันน่าปรารถนา ทุกประการแก่เทวดา และมนุษย์ คือเทวดาและมนุษย์ปรารถนาผลใด ๆ ผลนั้น ๆ ทุก อย่าง จะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้, ความมีผิวพรรณงดงาม ความมีเสียงไพเราะ ความมี ทรวดทรงสมส่วน ความมีรูปสวย ความเป็นใหญ่ ความเป็นบริวาร ความเป็นพระราชาใน ประเทศ ความเป็นอิสระ ความสุขของความเป็นพระเจ้าจักรพรรดิอันน่าพอใจและแม้

ความเป็นเทวราชของเทวดาในหมู่เทพทั้งหมด สมบัติของมนุษย์ ความยินดีในเทวโลก สมบัติคือนิพพานก็จะได้ด้วยขุมทรัพย์นี้...” [ขุ.ข.(ไทย) 25/6-14/18-19]

อานิสงส์ที่ยกมากล่าวอ้างจึงส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อการทะนุบำรุงพระพุทธศาสนาให้มีความเจริญรุ่งเรืองในทุกยุคสมัยมาตั้งแต่โบราณกาลจนถึงปัจจุบัน

สรุป

คติเรื่องการบูชาพระเจดีย์นั้นก็มีความเป็นมา ก่อนการอุบัติของพระพุทธศาสนา สิ่งที่เราเรียกว่าพระเจดีย์ในคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นไม่ได้หมายถึงเฉพาะสิ่งก่อสร้างทรงสูงปลายยอดแหลมเท่านั้น แต่ยังหมายถึงสถานที่สำคัญทางพระพุทธศาสนาอื่น ๆ ด้วย วัตถุประสงค์การสร้างเจดีย์ในอดีตนอกจากเพื่อใช้ที่บูชาและเป็นที่บรรจุศาสนวัตถุที่สำคัญและเป็นเครื่องระลึกถึงพระบรมศาสดาแล้ว ยังมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมการศึกษาปฏิบัติธรรมด้วย การบูชาพระเจดีย์ก็ต้องทำตามอย่างของคนในอดีต คือ ทำทั้งอามิสบูชาและปฏิบัติบูชาจึงจะสามารถธำรงสืบต่อพระพุทธศาสนาได้อย่างสมบูรณ์ เมื่อเข้าไปในบริเวณเจดีย์ก็ต้องแสดงความเคารพ ไม่ตำหนิ หรือแสดงกิริยาอันไม่สมควร ลานพระเจดีย์ก็ต้องกวาดให้เรียบร้อย เมื่อเกิดการชำรุดจะต้องปฏิสังขรณ์ให้ดังเดิม เมื่อทำได้ดังว่ามานี้ การสร้างพระเจดีย์และการบูชาพระเจดีย์ย่อมจะอำนวยผลานิสงส์ที่พึงประสงค์ให้ได้ตามสมควรแก่การปฏิบัติ จัดเป็นการทำหน้าที่ธำรงสืบต่ออายุพระพุทธศาสนาให้มั่นคงต่อไป

เอกสารอ้างอิง: References

- กมลรัตน์ ขวนสบาย. (2556). *แนวคิดและคติการสร้างเจดีย์บรรจุอัฐิของบุคคลในสมัยรัตนโกสินทร์. การศึกษาเฉพาะบุคคลในประวัติศาสตร์ศิลปะ. ปริญญาศิลปศาสตรบัณฑิต. คณะโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร.*
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2551). *พจนานุกรมพุทธศาสน์ ฉบับประมวลศัพท์*. พิมพ์ครั้งที่ 11. กรุงเทพมหานคร: เอส. อาร์. พรินติ้ง แมสโปรดักส์.
- พระมหาสมจินต์ สมมาปัญญา. *เจดีย์ในพระพุทธศาสนา*. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา : http://www.mcu.ac.th/site/articlecontent_desc.php?article_id=392&articlegroup_id=97 [19 มกราคม 2556].
- พระโมคคัลลานะ. (2547). *คัมภีร์อิทธิฐานวรรณนา*. พระมหาสมปอง มุทิโต แปลและเรียบเรียง. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: ประยูรวงศ์พรินติ้ง.
- พระโมคคัลลานะและพระสุภูติเถระ. (2535). *อิทธิฐานปฏิบัติปีกาและอิทธิฐานปฏิบัติปีกาสุจิ*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัย.
- พระยาอนุนามราชชน. (2503). *เรื่องเจดีย์*. พระนคร: โรงพิมพ์พระจันทร์.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *อรรถกถาภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหามกุฏราชวิทยาลัย. (2534). *พระไตรปิฎกพร้อมอรรถกถา แปล ชุด 91 เล่ม*. กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์มหามกุฏราชวิทยาลัย.

ราชบัณฑิตยสถาน. (2546). *พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. 2542*. กรุงเทพมหานคร: นานมีบุ๊คส์พับลิเคชั่นส์, 2546.

Humphreys C. (1963). *A Popular Dictionary of Buddhism*. New York: The Citadel Press, 1963.

Williams, M.M. (1979). *A Sanskrit-English Dictionary*. London: Oxford University Press.

